

Ostvarivanje društvenog dogovora o zajedničkim i jedinstvenim osnovama znanstveno-nastavnog rada iz predmeta:
Osnove općenarodne obrane SFRJ na visokoškolskim ustanovama Sveučilišta u Zagrebu

»Pravo je radnih ljudi i građana da sudjeluju u organiziranju narodne obrane i da im se u okviru sistema i planova obrane osigura aktivno sudjelovanje u obrani zemlje te uvjeti za osposobljavanje za obranu i zaštitu.«
Ustav SR Hrvatske, član 325, stavak 2

Organiziranje i početak izvođenja nastave postdiplomskog studija iz Općenarodne obrane na Fakultetu političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu zgodna je prilika da se, ukratko, nešto kaže o nastavi predmeta »Osnove općenarodne obrane SFRJ« na drugom stupnju, o obrazovanju i pripremi studentske omladine iz područja općenarodne obrane na fakultetima Sveučilišta u Zagrebu.

Uočavajući potrebu da se nastava iz predmeta za područje općenarodne obrane izvodi u svim visokoškolskim ustanovama Jugoslavije po jedinstvenom programu, u Zagrebu su u mjesecu travnju 1974. predstavnici sveučilišta i zajednica viših škola u SFRJ, predstavnici republičkih i pokrajinskih organa i Saveznog sekretarijata za narodnu obranu potpisali Društveni dogovor o zajedničkim i jedinstvenim osnovama naučno-nastavnog rada iz oblasti općenarodne obrane na visokoškolskim ustanovama u SFRJ. Usvajanjem Društvenog dogovora o zajedničkim i jedinstvenim osnovama znanstveno-nastavnog rada iz oblasti općenarodne obrane, koja se utvrđuje kao područje od posebnog društvenog interesa, stvorena je nova osnova za sistematsko praćenje i razvijanje znanstveno-nastavne djelatnosti u tom, izuzetno značajnom, području. Naglasimo, odmah na početku da je ostvarivanje odredaba Društvenog dogovora kojim se, kako je već istaknuto, utvrđuju zajedničke i jedinstvene programske osnove, te kriteriji za izbor nastavnog kadra na visokoškolskim ustanovama iz predmeta Osnove općenarodne obrane SFRJ i jedinstveni udžbenici, dalo značajne rezultate u odnosu na raniju nastavu iz predmeta »Osnove narodne obrane«. Angažirajući se na provedbi Društvenog dogovora povećana je zainteresiranost Sveučilišta i fakulteta za nastavu iz tog predmeta, na nekim fakultetima su raspisani natječaji za izbor nastavnika i asistenata, povećan je broj nastavnika u stalnom radnom odnosu, što je veoma značajno, tiskani su novi udžbenici i održavani seminari za nastavnike s temama koje su obuhvaćene u nastavnim planovima i programima. Međutim, valja kazati da i pored postignutih rezultata ima još uvijek i niz neriješenih ili neadekvatno riješenih pitanja kao npr. nedovoljno angažiranje nekih fakulteta u vezi s ostvarivanjem povjerenih im zadataka Društvenim dogovorom. Uzroci takvog stanja nisu samo u objektivnim teškoćama već oni često proizlaze

iz nedovoljnog angažiranja zatečenih nastavnika Osnova narodne obrane i nedostatka njihova napora za afirmacijom tog predmeta i nastojanja da se ostvare stavovi Društvenog dogovora. Utjecaj i značaj nastavnika (ranijeg predmeta Osnove narodne obrane) posebno ističemo zbog toga jer iskustvo pokazuje da je o njihovoj inicijativi i upornosti u najvećoj mjeri ovisilo ostvarivanje usvojenih stavova. Iako član 2. Društvenog dogovora utvrđuje da je znanstveno-nastavni rad u području općenarodne obrane od posebnog društvenog interesa i da u njegovu provođenju »visokoškolske ustanove i njihove zajednice imaju prvorazrednu ulogu«, aktivnost fakulteta u razvoju ove oblasti bila je najčešće uvjetovana uspješnim radom nastavnika tog predmeta.

Analizirajući ostvarivanje Društvenog dogovora na Sveučilištu u Zagrebu, možemo utvrditi da se odredbe tog Dogovora na zagrebačkim fakultetima veoma različito ostvaruju, pa je nemoguće dati općenite ocjene u vezi s njegovom provedbom.

Želeći da Sveučilište dade što značajniji doprinos u realizaciji naše koncepcije općenarodne obrane i da podstiče znanstveno-nastavni rad u tom području, na Sveučilištu u Zagrebu je osnovan stalni Odbor Sveučilišne skupštine za općenarodnu obranu koji je ubrzo promijenio ime u Odbor za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu. Cilj i zadatak Odbora je razmatranje svih pitanja iz oblasti općenarodne obrane i društvene samozaštite koja se rješavaju na Sveučilištu, te predlaganje odgovarajućih mjera sveučilišnim samoupravnim organima za to područje. Nadalje, zadatak je Odbora davanje mišljenja prilikom izbora nastavnika i asistenata za predmet »Osnove općenarodne obrane SFRJ« na visokoškolskim ustanovama Sveučilišta u Zagrebu i koordiniranje rada fakultetskih komisija za izbor nastavnika i asistenata te podsticanje suradnje s institucijama izvan Sveučilišta radi ostvarivanja programa i razvoja znanstveno-istraživačke djelatnosti u području općenarodne obrane. Jedna od najznačajnijih funkcija Odbora je stalna briga za unapređivanje nastave iz predmeta Osnove općenarodne obrane SFRJ na fakultetima Sveučilišta u Zagrebu.

Osim Odbora na Sveučilištu djeluje i Centar za osnove općenarodne obrane čija je osnovna

funkcija da radi na unapređivanju znanstveno-nastavnog rada iz predmeta Osnove općenarodne obrane SFRJ.

Organiziranje i izvođenje nastave iz predmeta Osnove općenarodne obrane SFRJ

Predmet Osnove općenarodne obrane SFRJ je znanstveno-nastavna disciplina multidisciplinarnog karaktera obuhvaćena u nastavnim planovima svih visokoškolskih ustanova. Nastava iz tog predmeta, počevši od šk. god. 1974/75, na visokoškolskim ustanovama u Jugoslaviji izvodi se ostvarivanjem zajedničkog i jedinstvenog plana i programa, izučavanjem sadržaja od posebnog značaja a koji su u skladu s usvojenim programskim i tematskim sadržajima, te kroz niz drugih aktivnosti koje se organiziraju na visokoškolskim ustanovama, a značajne su za općenarodnu obranu. Iako stalno naglašavamo da je predmet Osnove općenarodne obrane SFRJ znanstveno-nastavna disciplina, zbog objektivnih uvjeta i stvarnog stanja u realizaciji tog programa taj predmet je još uvijek izrazio nastavna disciplina.

Osnove općenarodne obrane SFRJ, predmet čiji je osnovni cilj osposobljavanje studenata za svjesno, aktivno i što uspješnije angažiranje u svim vidovima općenarodne obrane, izučava se u prve dvije godine studija po planu i programu za čiju je realizaciju predviđeno 120 nastavnih sati u dvije godine. Nastavnim programom, koji je sastavni dio Društvenog dogovora, predviđa se da predavanja čine 2/3 od ukupnog fonda sati, a 1/3 se predviđa za vježbe i seminare. Međutim, za sada su još uvijek predavanja uz vježbe (rasprave) dominantan oblik ostvarivanja nastavnog programa, dok je seminarski rad zanemaren. Problem kadrova je temeljni razlog za to.

Zahtjev Društvenog dogovora da predmet bude uvjet za upis u narednu godinu studija prihvaćen je na najvećem broju fakulteta. Društveni dogovor nije odredio način ispita pa se na nekim fakultetima održava, uglavnom zbog velikog broja studenata, samo pismeni oblik ispita, a na nekim fakultetima usmeni. Nedvojbeno je da je samo pismeni ispit iz tog predmeta, koji obuhvaća i sjedinjuje problematiku od šireg društvenog interesa i značaja, neadekvatan.

Iako je Dogovorom usvojeno da će se mate-

rija iz predmeta Osnove općenarodne obrane SFRJ na visokoškolskim ustanovama predavati pod jedinstvenim nazivom, znatan je broj fakulteta u čijim smo nastavnim planovima u šk. god. 1976/77. naišli na stari naziv Osnove narodne obrane, a jedan je fakultet čak zadržao naziv Obrana i zaštita (što je naziv predmeta koji se predaje na srednjim školama).

Nastavnički kadar

Osnovni i najznačajniji problem za sada je pitanje kadrova i ostvarivanje odredaba Društvenog dogovora koje se odnose na izbor nastavnika za izvođenje nastave iz predmeta Osnove općenarodne obrane SFRJ. Unatoč usvojenim odredbama Dogovora i preporukama Znanstveno-nastavnog vijeća Sveučilišta u Zagrebu, još uvijek nisu na svim fakultetima izabrani nastavnici na način i po kriterijima što ih utvrđuje Društveni dogovor (član 20 — 28).

Naime, Društveni dogovor izrijekom kaže da se u visokoškolskim ustanovama za izvođenje nastave iz predmeta općenarodne obrane angažiraju nastavnici i asistenti u pravilu u redovnom radnom odnosu, a broj studenata uzima se kao kriterij za broj nastavnika i asistenata. Tako bi, slijedom Dogovora, jedan nastavnik bio dovoljan za izvođenje nastave za 600 studenata (broj studenata za obje godine). Na jednog nastavnika predviđa se jedan asistent. Honorarni rad dozvoljava se samo izuzetno i to samo u situaciji kad je broj studenata manji od 200 ili kad se zbog drugih okolnosti ne može osigurati nastavnik odgovarajućih kvalifikacija. Pogledajmo kakva je situacija na Sveučilištu u Zagrebu.

Na fakultetima Sveučilišta u Zagrebu u izvođenju nastave iz predmeta Osnove općenarodne obrane SFRJ (koristimo za sve fakultete naziv iz Društvenog dogovora) sudjeluju 29 nastavnika (Prilog). Najveći dio nastavnika, njih 23, su umirovljeni oficiri JNA, 5 je rezervnih oficira i 1 aktivan oficir JNA. Nastavnička zvanja višeg predavača imaju četrnaestorica a ostali su predavači. Većina nastavnika (21) nema akademski stupanj. Doktorat imaju četvorica (2 vojna liječnika, 1 veterinar i 1 doktor pravnih nauka) a magisterij imaju četvorica nastavnika (dvojica su magistri političkih, a dvojica ekonomskih nauka). Rad na neodređeno radno vrijeme je zasnovalo tek

14 nastavnika, dok je preostalih 15 u honorarnom radnom odnosu (dopunski rad umirovljenika). Prema podacima iz šk. god. 1976/77. samo 16 je nastavnika izabrano natječajem prema Društvenom dogovoru dok su na drugim fakultetima ostali ranije izabrani nastavnici bivšeg predmeta Osnove narodne obrane. Od ukupnog broja 18 nastavnika izvodi nastavu na jednom fakultetu a drugi na dva i više fakulteta. Nastavnici koji predaju na više fakulteta održavaju nastavu, uglavnom, na fakultetima s manjim brojem studenata. Na fakultetima pak, s većim brojem studenata često imamo manji broj nastavnika (jedan nastavnik za šesto studenata u obje godine) za predmet Osnove općenarodne obrane SFRJ nego što je to utvrđeno i predviđeno Društvenim dogovorom.

S obzirom na zahtjeve Društvenog dogovora, te potrebu unapređivanja znanstveno-nastavne djelatnosti u oblasti općenarodne obrane i situaciju na fakultetima treba istaknuti da je broj nastavnika u stalnom radnom odnosu, iako znatno povećan, (od 2 nastavnika prije potpisivanja Društvenog dogovora) još uvijek nedovoljan, a fakulteti nedovoljno nastoje da izaberu nastavnike putem natječaja koji bi udružili rad na neodređeno vrijeme.

Članom 26. Društvenog dogovora izričito je postavljen zahtjev da se izbor nastavnika izvrši natječajem, te da se ne dozvoljava »prevođenje« zatečenih nastavnika predmeta Osnove narodne obrane u nastavnike predmeta Osnove općenarodne obrane SFRJ. Ali, to je malo poštivan član jer, kao što smo iz podataka vidjeli, neki fakulteti natječaj uopće nisu proveli, neki su izabrali samo jednog nastavnika a neki su zadržali, bez natječaja, ranije nastavnike.

Kad je riječ o nastavnicima predmeta općenarodne obrane interesantno je napomenuti da član 23. Društvenog dogovora daje u prelaznom periodu prioritet vojnim osobama pri izboru za nastavnike ovog predmeta. Tu je i jedan od razloga sadašnjeg velikog broja honorarnih nastavnika. Iako su sve to osobe dobrih moralno-političkih kvaliteta a u vojno-teoretskog pogledu stručni kadrovi, mahom s visokom spremom oni su ipak honorarni nastavnici, a honorarni rad, ne samo da se negativno odražava na kvalitet nastave i njeno unapređivanje, već negativno utječe i na napredovanje nastavnika i stjecanje odgovarajućeg znanstvenog zvanja.

Sve su to elementi koji ukazuju na potrebu da se pri izboru prednost daje mladim, perspektivnim kadrovima, utoliko prije što su stvorene mogućnosti za stjecanje akademskih zvanja i u ovom području a za to veliki dio nastavnika — umirovljenika nije zainteresiran. Nedostatak asistenata na ovom predmetu je također jedan od velikih problema i od najvećeg je utjecaja na unapređivanje nastave i razvoj znanstveno-nastavnog rada. Na malobrojne natječaje za mjesto asistenta javio se u većini slučajeva mali broj kandidata. Tako na zagrebačkom Sveučilištu na tom predmetu imamo samo jednog asistenta.

To ukazuje na nužnost dugoročnijeg rješavanja pitanja kadrova za predmet iz područja općenarodne obrane i društvenu opravdanost školovanja stručnjaka za tu oblast. Vjerojatno da se problem pomlađivanja kadrova neće riješiti sve dok prve generacije studenata studija općenarodne obrane na Fakultetu političkih nauka ne steknu diplomu.

Udžbenici

Jedinstveni plan i program zahtijevao je i izradu jedinstvenog udžbenika za sve visokoškolske ustanove u Jugoslaviji za predmet Osnove općenarodne obrane SFRJ. Izrada udžbenika povjerena je, prema Društvenom dogovoru, Saveznom sekretarijatu za narodnu obranu, pa se danas polaznici visokoškolskih ustanova u Jugoslaviji služe jedinstvenim udžbenikom.

Uz sve pozitivne strane koje osigurava i pruža jedinstveni udžbenik za Osnove općenarodne obrane SFRJ istaći ćemo i jednu negativnu. Naime, čini se da obaveza da se studenti služe jedinstvenim udžbenikom u izvjesnom smislu djeluje i demotivirajuće na znanstveni rad nastavnika tog predmeta. Mnogi bi nastavnici, vjerojatno, za svoje studente, uostalom kao i nastavnici drugih predmeta, izdali udžbenike ili skripta. Ovako poštujući Dogovor, oni to ne čine.

Znanstveno-istraživački rad

Znanstveno-istraživački rad u ovoj oblasti nije razvijen iako ga Društveni dogovor podstiče. Razlog je u, mnogo puta naglašavanoj, strukturi nastavnog kadra.

Ovdje moramo naglasiti jedno veoma značaj-

no pitanje o kojem u ovom napisu nije bilo riječi a koje zaslužuje, zbog svog značaja, osobitu pažnju. Podruštvljenjem područja općenarodne obrane stvoreni su uvjeti da visokoškolske ustanove moraju, a to je i njihovo pravo, da u planove i programe svih nastavnih predmeta unesu sadržaje značajne za općenarodnu obranu. Time bi se iskoristio velik znanstveni potencijal za razvoj znanstveno-istraživačkog rada u području općenarodne obrane u svim područjima znanosti i ostvarila bi se nastojanja da se u svim znanstveno-nastavnim disciplinama razmatra problematika koja je u pojedinim područjima znanosti od značaja za općenarodnu obranu.

Neka pitanja nastave iz predmeta Osnove općenarodne obrane SFRJ i Zakon o visokom obrazovanju

Usvajanjem Zakona o visokom obrazovanju u SR Hrvatskoj (travanj 1977) bit će neophodno prilagoditi i uskladiti neke odredbe Društvenog dogovora u smislu novog Zakona. Posebno ističemo član 53. Zakona o visokom obrazovanju koji osnove općenarodne obrane i društvene samozaštite uvrštava u opće programske osnove koje donosi Sabor SR Hrvatske. Kao što vidimo predviđa se promjena naziva predmeta a time i dopuna i proširenje plana i programa s problematikom društvene samozaštite, koja je do sada samo djelomično bila obuhvaćena programom iako je u ciljevima nastavnog programa određeno da se nastavom predmeta općenarodne obrane studenti moraju osposobiti i za zadatke društvene samozaštite. Kako je sadašnji nastavni program za predmet Osnove općenarodne obrane SFRJ utvrđen za sve visokoškolske ustanove u Jugoslaviji, a prema Zakonu o visokom obrazovanju ulazi u programerske osnove koje donosi Sabor SR Hrvatske, predstoji usklađivanje.

Član 111. Zakona o visokom obrazovanju predviđa mogućnost da studenti polažu ispite i prije završene nastave, osim u »slučajevima kada predmet ili dio predmeta zahtijeva praktični rad, seminar ili vježbe«. S obzirom na sadašnji način izvođenja nastave iz ovog predmeta odredbe o polaganju ispita i prije završene nastave mogle bi se primijeniti i na predmet Osnove općenarodne obrane SFRJ. Međutim, ciljevi i zadaci Osnova općenarodne obrane SFRJ su tako postavljeni da bi ta-

kav sistem ispita negativno utjecao na njihovo ostvarivanje. Stoga bi ovaj predmet trebalo uvrstiti u onu grupu predmeta iz kojih se ispiti polažu tek kad su odslušani to jest na kraju svake školske godine, kako je to Društvenim dogovorom i predviđeno.

U vezi s polaganjem ispita trebalo bi utvrditi, kako to Zakon o visokom obrazovanju i predviđa, polaganje ili usmeno ili usmeno i pismeno a nikako ne samo pismeno, što je praksa nekih fakulteta.

Umjesto zaključka istaknimo da je jedan od osnovnih problema u realizaciji ciljeva i zadataka Društvenog dogovora o jedinstvenoj organizaciji i izvođenju nastave iz predmeta Osnove općenarodne obrane SFRJ nedostatak nastavnih kadrova, te je neophodno što prije, zbog dosljedne primjene Dogovora za taj predmet, izabrati nastavnike u skladu s prihvaćenim kriterijima. Nadalje, potrebno je da fakulteti utvrde potreban broj nastavnika i asistenata koji bi svoj rad udružili na neodređeno vrijeme, jer nastava iz Osnova općenarodne obrane SFRJ nije samo predmet koji se unosi u indeks, uči i polaže i koji po svom sadržaju pruža velike mogućnosti za moralno-politički odgoj studenata već je to dio nas i naše svakodnevne samoupravne prakse. To nalaže da mladi danas, tokom svog školovanja, upoznaju našu koncepciju narodne obrane, kako bi sutra bili njeni što uspješniji tu-mači i ako zatreba njeni realizatori.

Svi podaci kao i naziv predmeta odnose se na školsku godinu 1976/77.

Na nekim fakultetima Sveučilišta u Zagrebu u ovoj školskoj godini, 1977/78, predmet se predaje pod nazivom Osnove općenarodne obrane i društvene samozaštite SFRJ.

Marija Kruljac

PRILOG

Broj redovnih studenata I i II godišta studija i broj nastavnika iz Osnove općenarodne obrane SFRJ na pojedinim fakultetima sveučilišta u Zagrebu u školskoj godini 1976/77.

Fakultet	I. god.	II god.	Ukupno stud.	Nastavn.	Asistenti
Pravni	951	634	1.558	2	1
Ekonomski	665	770	1.435	2	—
Filozofski	1.163	722	1.885	4	—
PMF	566	374	940	3	—
Medicinski	313	400	713	2	—
Stomatološki	153	136	289	1	—
Veterinarski	241	86	327	1	—
FBF	193	184	387	1	—
Arhitektonski	151	83	234	790*	2*
Građevinski	231	131	362		
Geodetski	111	83	194		
FSB	675	418	1.093	3	—
Elektrotehnički	496	325	821	3	—
Tehnološki	398	175	573	2	—
RGN	158	57	215	1	—
Poljoprivredni	319	137	456	1	—
Šumarski	349	80	429	1	—
FPN	618	312	930	1	—
Fakultet za defektol.	100	94	194	1	—
Fak. za fizičku kulturu	226	149	375	1	—
Fak. za vanjsku trgov.	630	459	1.089	2	—
Fak. org. i informatike Varaždin	6	79	85	1	—
Sveuč. saobrać. studij	131	119	250	1	—
Sveuč. interfakultetski studij za soc. rad	71	53	124	2	—
Ukupno	8.915	6.060	14.975	38**	1

* Arhitektonski, građevinski i geodetski fakultet imaju jedinstvenu katedru za izvođenje nastave iz «Osnove općenarodne obrane SFRJ». Tako studenti I. godišta studija AGG fakulteta zajedno slušaju nastavu, a isto tako je organizirana i nastava za studente II. godine tih fakulteta.

** Ovaj broj razlikuje se od stvarnog broja (29) angažiranih nastavnika za predmet Osnove općenarodne obrane SFRJ jer neki nastavnici izvode nastavu na više fakulteta.